

İBN ASÂKİR, Ebü'l-Yümn

(أبو اليمن ابن عساکر)

Ebü'l-Yümn Abdüssamed
b. Abdilvehhâb b. el-Hasen ed-Dımaşkî
(ö. 686/1287)

Hadis âlimi, şair.

19 Rebülevvel 614'te (26 Haziran 1217) Dımaşk'ta doğdu. *Târîhu medîneti Dımaşk* müellifi İbn Asâkir'in yeğeninin torunu olup ilk öğreniminden sonra özellikle hadise ağırlık verdi. İlmî ve dindarlığı dolayısıyla "Emînüddin", devlet ricâlinin kendisine güveni sebebiyle "Emînüddeve" lakapları ile anıldı. İbn Kesîr'e göre otuz, diğer bazı müelliflere göre ise kırk yıl kadar Mekke'de yaşadı. Bunun için Mekkî nisbesiyle de bilinir. Babası Abdülvehhâb, dedesi Zeynümenâ Hasan b. Muhammed, Kâdî Muhammed b. Hüseyin el-Kazvîni, Benî Sasrâ'dan Ebü'l-Kâsım İbn Sasrâ, İbnü'z-Zebîdî diye bilinen fakih ve muhaddis Hüseyin b. Mübârek, İbn Müsdî, Ebü Abdullah Muhammed b. Gassân gibi pek çok âlimden hadis dersi aldı. Ayrıca Abdüsselâm İbnü's-Sem'ânî, Ebü'l-Hasan Müeyyed b. Muhammed et-Tûsî, Ebü Ravh Abdülmuiz b. Muhammed el-Herevî, Kâsım b. Abdullah İbnü's-Safâr, Zeyneb bint Abdurrahman eş-Şariyye gibi âlimler ona icâzet verdiler. Kendisinden de kitâbet yoluyla icâzet verdiği Zehebî (*Mu'cemü's-şüuyûh*, s. 394-395), Radî b. Hafî el-Mekkî, Alâeddin İbnü'l-Attâr, Hâlis el-Behâî, birçok eserin rivayet icâzetini verdiği. ayrıca bazı şiiirlerini nakleden İbn Rüşeyd el-Fihri (*Mi'pü'l-aybe*, V, 147-231), İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inin rivayet icâzetini verdiği Sirâcüddin Ömer b. Ahmed el-Ensârî başta olmak üzere birçok âlim istifade etti. Şâfiî mezhebine mensup sika bir muhaddis olan İbn Asâkir, Haremeyn'de hadis rivayet ettiği için kendisinden faydalananların sayısı oldukça fazladır. Dımaşk, Kahire, İskenderiye ve Bağdat gibi ilim merkezlerini dolaştı. 635 (1238) yılında hac dönüşü gittiği Şam ve Mısır bölgesinde 647'ye (1249) kadar kaldı; âlimler, halk ve sultan nezdinde önemli bir mevki kazandı. Haçlı ordusu ile yapılan Dimyat savaşının devam ettiği günlerde bizzat savaşa katıldı ve yaralandı (Safer 647/Mayıs 1249). Daha sonra Mekke'ye gidip yerleşti; burada hadis rivayetiyle meşgul oldu.

İbn Asâkir Cemâziyelevvel 686'da (Haziran 1287) Medine'de vefat etti ve Baki

Mezarlığı'nda Kubbetü'l-Abbâs'ın arka tarafına defnedildi. Vefat tarihi konusunda genel kanaatin aksine sadece Kütübü 687 (1288) yılını, bazıları da Cemâziyelâhir (Temmuz) ve Receb (Ağustos) aylarını zikretmişlerdir.

Çeşitli ilimlere vukufu, zühdü, ahlâkı ve fazileti sebebiyle "Şeyhü'l-Hicâz" olarak da anılan İbn Asâkir aynı zamanda şairdi (bazı şiiirleri için bk. Fâsî, V, 434-439). Nevevî, talebesi Alâeddin İbnü'l-Attâr vasıtasıyla İbn Asâkir'e bir mektup göndermiş, o da kendisiyle görüşme arzusunu dile getiren güzel bir beyitle karşılık vermiştir.

Eserleri. İbn Asâkir'in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *Cüz' fihî eĥâdisü's-sefer* olup bir nüshası Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de bulunmaktadır (nr. 25.577B). Müellifin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *İthâfü'z-zâ'ir ve İtrâfü'l-muĥimî's-sâ'ir* (*el-Halku'd-dâşir ve'l-muĥimü's-sâ'ir* ile [Takıyyüddin İbn Fehd, s. 82] aynı kitap olmalıdır), *Timşâ-lü na'li'n-nebî, Kitâb fî gazveti Dimyât, Fezâ'ilü ümmi'l-mü'minîn Hadîce, Cüz' fihî eĥâdisi 'idi'l-fiir, Cüz' fî fazli şehri ramazân, Cüz' fî fezâ'ili's-şalât 'ale'r-Resûl, Cüz' fî cebeli Hirâ.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşeyd, *Mi'pü'l-aybe bimâ cümü'a bi-tüli'l-gaybe fî'l-viĥeti'l-veciĥe* (nşr. M. Habîb b. el-Hoca), Beyrut 1408/1988, V, 145-231; Zehebî, *Mu'cemü's-şüuyûh* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Taif 1988, I, 394-395; a.mlf., *el-Mu'in fî ĥabâkâti'l-muĥaddisîn* (nşr. Hemmân Abdürrahîm Saîd), Amman 1404/1984, s. 219; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-muĥtaş bi'l-muĥaddisîn* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Taif 1408/1988, s. 145-146; Kütübü, *Fevâtü'l-vefeyât*, II, 328; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 447; İbn Râfi' es-Selâmî, *Târîhu 'ulemâi Bağdâd* (nşr. Abbas el-Azzâvî), Bağdad 1357/1938, s. 96-98; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 311; Fâsî, *el-İĥdû's-semîn*, V, 432-439; Takıyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz (Zeylû Tezkireti'l-hufâz li'z-Zehbî* içinde), Dımaşk 1347, s. 81-83; İbn Taĥriberdî, *Delîlû's-Şâfi' 'ale'l-Menheli's-şâfi* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Hancî), I, 413; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 106; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 395-396; *Hediyetü'l-'arifîn*, I, 574; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 133; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, V, 236; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 274; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîĥ ve'l-mü'erriĥün bi-Mekke*, London 1994, s. 49-51.

NURİ TOPALOĞLU

İBN ASBAĞ

(bk. İBNÜ'L-MÜNÂSİF).

İBN A'SEM el-KÜFÎ

(ابن أئمن الكوفى)

Ebü Muhammed Ahmed
b. A'sem el-Küfî el-Ahbârî
(ö. 320/932'den sonra)*Kitâbü'l-Fütûĥ*
adlı eseriyle tanınan
Şii tarihçi.

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmediği gibi isminde de ihtilâf vardır. Kitabının Arapça aslında Ahmed b. Muhammed b. A'sem, Farsça tercümesinde Ahmed b. Ali A'sem şeklinde geçen isim, hakkında bilgi veren iki kaynaktan Yâkût'un *Mu'cemü'l-üdebâ'*ında Ahmed b. A'sem (I, 379), Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn*'unda ise bir defa Muhammed b. Ali, bir defa da Ahmed b. Ali (II, 1239) şeklinde yazılmıştır. Kaynaklar onun kabilesini de zikretmemişlerdir. Her ne kadar kitabının müstensihlerinden Muhammed b. Ali et-Tanbezî (ö. 873/1469) İbn A'sem'in nisbesini Kindî şeklinde vermeseyse de onun hayatını müstakil bir çalışmada inceleyen Muhammed Cebr Ebû Sa'de, eserdeki tarafların ifadelerine dayanarak müellifin Kinde değil Ezd kabilesine mensup olduğunu ve müstensih kaydının "Küfî" yerine yanlışlıkla "Kindî" şeklinde yazıldığını ileri sürmektedir (*İbn A'sem el-Küfî*, s. 41-43); nisbesinin Küfî olduğunda ittifak vardır. Yâkût el-Hamevî'nin, "Onun Hârûnürreşid zamanına kadar gelen meşhur *Kitâbü'l-Fütûĥ*'u ile Me'mûn döneminden Muktedir-Billâh'ın hayatının sonuna kadarki dönemine içine alan ve birinci kitabın zeyli gibi olan *Kitâbü'l-Târîĥi*'i vardır; ben bu iki eseri de gördüm" (*Mu'cemü'l-üdebâ'*, I, 379) şeklindeki ifadesinden, İbn A'sem'in Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ın ölüm yılına (320/932) kadar hayatta kaldığı anlaşılmaktadır. Buna göre onun 314 (926) yılında vefat ettiğine dair bilgi (*İA*, V/2, s. 702) doğru değildir. Öte yandan M. A. Shaban'ın, *Kitâbü'l-Fütûĥ*'ta yer alan Medâin'den (ö. 228/843) naklen bazı bölümlerin fetihleriyle ilgili rivayetlerine bakarak İbn A'sem'i Medâin'in çağdaşı sayması ve kitabını, Farsça tercümesinin mukaddimesinde görülen bir ifadeden hareketle 204 (819) yılında yazdığını ileri sürmesi ve onu Belâzürî'nin selefi kabul etmesi de doğru değildir (*The 'Abbâsîd Revolution*, s. XVIII; *El'* [Fr.], III, 745). Çünkü İbn A'sem çalışmasında isnad usulüne riayet etmediği gibi birçok râvi ve sahâbî adı da uydurmuştur; dolayısıyla sadece kitabının başında sanki bizzat kendisinden

hadis aldığını belirten "haddesenî" ifadesini kullanmasına dayanarak onun Medâinî ile çağdaş olduğunu iddia etmek hatalı bir görüştür. 204 (819) yılında eserini yazmaya başladığı görüşü de (*Kitâbü'l-Fütûh* [nşr. Gulâm Rızâ Tabâtabâî Mecd], tercüme edenin önsözü, s. 54) yanlıştır; çünkü Yâkût el-Hamevî onun 320'de (932) hayatta olduğunu açıkça ifade etmiştir. Nitekim Farsça tercümenin tahkiki neşrinde, mütercimnin eserin telifine 204 (819) yılında başladığı ifadesindeki "204 yılı" Muhakkik Gulâm Rızâ tarafından metne alınmayıp dipnotunda yalnızca bir yazma eserde geçtiği gösterilmek suretiyle bu yanlış düzeltilmiştir. M. A. Şaban'ın bu yanlış kanaate varmasının sebebi, hiç şüphe yok ki fikirlerini *Kitâbü'l-Fütûh*'un henüz Arapça orijinal metninin basılmadığı bir dönemde açıklamış olmasıdır. İbn A'sem hakkında bilgi veren Yâkût el-Hamevî onun Şîî bir tarihçi şair olduğunu ve hadisçiler nezdinde zayıf kabul edildiğini söylemekle yetinmiştir (*Mu'cemü'l-üdebâ*², I, 379). III (IX) ve IV. (X.) yüzyıllarda yaşayan diğer İslâm âlimlerinin aksine İbn A'sem'le ilgili bundan başka bilgi bulunmamasının, hatta zayıf ve metrük râvileri konu edinen biyografik eserlerde dahi adına rastlanmamasının sebebi muhtemelen, kendisinden sonra gelen tarih ve tabakat yazarlarının ondan -adını anarak- hiç faydalanmamış olmalarıdır.

İbn A'sem'in *Kitâbü'l-Fütûh* adıyla bilinen tek eserinin Arapça aslı ile Farsça tercümesi bulunmakta ve bunun Yâkût'un bahsettiği *Kitâbü't-Târîh*'i de içine aldığı görülmektedir. Eser Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle başlar. Ele alınan ilk konu Sakîfîtü Benî Sâide'de Hz. Ebû Bekir'in halife oluşudur; ardından irtidad savaşları ile Sâsânî ve Bizans cephelelerinde gerçekleştirilen fetihlere ve bu dönemdeki diğer olaylara geçilir. Hz. Osman'ın şehâdetiyle ortaya çıkan fitneye ve Cemel, Siffin, Nehrevan savaşlarına kitabın dörtte birini işgal edecek genişlikte yer verildiği, ayrıca Kerbelâ Vak'ası'nın ve Hâricî isyanlarının anlatıldığı, bu arada metne hayalî kıssalar eklendiği ve yer yer meşhur veya adı hiç bilinmeyen bazı şairlere nisbet edilen, fakat hemen tamamı İbn A'sem'in kendisine ait olan şiirlerin serpiştirildiği görülür. VIII. cildin 145. sayfasında Emevî dönemi bitirilir ve 146. sayfadan kitabın sonunu teşkil eden 354. sayfaya kadar Müstâin - Billâh (ö. 252/866) dönemiyle sona eren Abbâsî tarihi anlatılır. Hârûnürreşid'in ölümüne ayrılan 244. sayfada, Yâkût el-Hamevî'nin sözlerini doğrulayan "*Fütûh* sona erdi" kaydının

bulunmasından, son cildin 244-354. sayfaları arasında yer alan metnin *Kitâbü't-Târîh*'in bir kısmı olduğu anlaşılmaktadır. *Fütûh*, Abbâsî döneminin çok kısa yazılmasına karşılık ilmî üslûbu ve özellikle isnadı yaygın bir şekilde kullanmasıyla dikkat çeker. Eseri metot, üslûp ve muhteva bakımından Taberî'nin *Târîh*'i ile mukayese etmeye imkân yoktur. İbn A'sem kitabını, Hz. Ali başta olmak üzere Şîî imamlarını ve onları destekleyenleri övmek, Muâviye ve oğlu Yezid ile diğer Emevîler'i ve arkasından da Abbâsîler'i yermek, ayrıca genelde Yemenliler'i, özelde Ezd kabilesi mensuplarını yüceltmek için kaleme almıştır (eserin tenkidî için bk. M. Cebr Ebû Sa'de, tür. yer.).

Tarihçilerin *Kitâbü'l-Fütûh*'un Arapça aslından faydalanmaları ancak XX. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşmişken Farsça tercümesinin daha çok Şîî çevrelerinde ve eserlerini Farsça yazanlar arasında olmak üzere XIII. yüzyıldan itibaren yaygınlaştığı görülmektedir (Kurat, VII/2 [1949], s. 256-257). 596'da (1199), adı verilmeyen fakat "Hârizm ve Horasan'da yüksek bir mevki işgal eden" gibi övücü sözlerle tanıtılan bir devlet adamının teşvikiyle Muhammed b. Ahmed el-Müstevfî el-Herevî eseri Farsça'ya tercüme etmeye başlamış ve bu çalışıma Muhammed b. Ahmed b. Ali Bekir el-Kâtib el-Mâberrâbâdî tarafından tamamlanmıştır (Hz. Hüseyin'in şehâdetinin sonuna kadarki kısım). Ancak bu tercümenin yapılmasından önce de Sâmânî Veziri Ebû Ali Bel'amî'nin (ö. 992-997 arası), Taberî'nin *Târîh*'ini Farsça'ya muhtasar olarak çevirirken çalışmasında yer verdiği Taberî'nin eserinde bulunmayan bazı bilgilerin *Kitâbü'l-Fütûh*'taki bilgilerle benzerlik ve yer yer aynılık arzemesi bu kitaptan faydalandığını göstermektedir (*a.g.e.*, s. 262, 264). Şarkiyatçıların bir kısmı eseri Farsça tercümesi vasıtasıyla tanımışlar ve ilgilerini çeken bölümlerini Batı dillerine yaptıkları tercümeleleriyle birlikte neşretmişlerdir (*a.g.e.*, s. 257-258). *Kitâbü'l-Fütûh*'un Farsça tercümesi Bombay'da üç defa (1270, 1300, 1305) ve Gulâm Rızâ Tabâtabâî Mecd tarafından tahkik edilerek Tahran'da iki defa (1372, 1374) *el-Fütûh* adıyla basılmıştır; ayrıca eser bu tercümeden Urduca'ya çevrilip *Târîh-i A'sem* adıyla da yayımlanmıştır (Ziriklî, I, 96).

Eserin Arapça aslının üç cilt halindeki yazma nüshalarından ilk defa Zeki Velidi Togan faydalanmış, II ve III. ciltlerin (TSMK, III. Ahmed, nr. 2956) Emevî Halifesi Mervân b. Hakem'in Hazarlar'a ve Slav-

lar'a (Sakâlibe) karşı yaptığı seferlere ait kısımlarını neşretmiştir (*İbn Fazlan's Reisebericht*, Leipzig 1939, s. 295-302). Daha sonra Akdes Nimet Kurat kitabın Kuteybe b. Müslim'in Hârizm ve Semerkant'ı zaptına dair kısmını yayımlamış (VI/5 [1948], s. 385-430), M. A. Şaban, Taberî'nin eserinde bulunmayan Medâinî'nin Horasan'a ait malî tarihi ilgilendiren rivayetlerinden (*The 'Abbâsîd Revolution*, s. XVII-XIX) ve Fâruk Ömer de Abbâsîler'in tarih sahnesine çıkışlarına dair bilgilerinden (*Tabî'atü'd-da'veti'l-'Abbâsiyye*, s. 30-33) faydalanmışlardır. Arapça metin ilk defa sekiz cilt halinde Haydarâbâd-Dekken'de basılmış (1388-1395/1968-1975) ve arkasından aynı baskı Beyrut'ta Dârünnedve el-Cedîde tarafından ofset olarak tekrarlanmıştır (ts.). Daha sonra yine Beyrut'ta Naîm Zerzûr'un yazdığı bir mukaddime ile dört cilt (1406/1986) ve Süheyl Zekkâr'ın tahkikiyle üç cilt (1412/1992) halinde iki ayrı baskısı yapılmıştır.

Yâkût el-Hamevî *Mu'cemü'l-üdebâ*²-da (I, 379), İbn A'sem'in *Kitâbü'l-Melûf* adında bir eserinin daha bulunduğunu yazmaktaysa da bazı araştırmacıları yanıltan bu bilgi aynı eserin Kahire neşrinde yer almamaktadır. Bugüne kadar ne kitabın aslı ele geçmiş ne de herhangi bir klasik kaynakca adına rastlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn A'sem el-Küfî, *Kitâbü'l-Fütûh*, I-VIII, Haydarâbâd-Dekken 1388-95/1968-75; a.e., Beyrut 1406/1986, Naîm Zerzûr'un girişi, I, elif-he; a.e. (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1412/1992, neşreden giriş, I, 12-15; a.e. (trc. Muhammed b. Ahmed Müstevfî el-Herevî, nşr. Gulâm Rızâ Tabâtabâî Mecd), Tahran 1374 hş., neşreden giriş, s. 11-50; tercüme edenin önsözü, s. 51-55; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*², II, 230-231; a.e., Delhi 1982, I, 379; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 138; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1239; Storey, *Persian Literature*, I, 207-209; M. A. Şaban, *The 'Abbâsîd Revolution*, Cambridge 1970, s. XVII-XIX; a.mlf., "İbn A'tham al-Küfî", *EL*² (Fr.), III, 745-746; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 96; Fâruk Ömer, *Tabî'atü'd-da'veti'l-'Abbâsiyye*, Beyrut 1389/1970, s. 30-33; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 169-170; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 55-56; a.mlf., "İbn A'sem el-Küfî", *DMİ*, I, 215; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, XVI, 119; XIX, 26-27; *A'yânü's-Şî'a*, II, 481; M. Cebr Ebû Sa'de, *İbn A'sem el-Küfî ve menhecühü't-târîhî fi Kitâbi'l-Fütûh*, Kahire 1408/1987; Abdullah Muhlis, "Târîhu İbn A'sem el-Küfî", *MMİAdm.*, VI/3 (1344/1926), s. 142-143; Akdes Nimet Kurat, "Kuteybe bin Müslim'in Hârizm ve Semerkand'ı Zaptı", *DTCFD*, VI/ 5 (1948), s. 385-430; a.mlf., "Abû Muhammed Aḥmad b. A'sam al-Küfî'nin Kitâb al-Fütûh'u", a.e., VII/2 (1949), s. 255-282; Zeki Velidi Togan, "İbn A'semülküfî", *İA*, V/2, s. 702; M. Hüseyin Rühânî, "Târîhu İbn A'sem", *DMT*, II, 28; Ali Refii, "İbn A'sem-i Küfî", *DMBİ*, III, 26.

